



WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

6 września 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Paweł Grzegorczyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Władysław Pawlak

SSN Agnieszka Piotrowska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 6 września 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 24 września 2020 r., V ACa 505/19,
w sprawie z powództwa M.Z.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o ustalenie,

oddala skargę kasacyjną.

Władysław Pawlak

Paweł Grzegorczyk

Agnieszka Piotrowska

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 24 maja 2019 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił
powództwo M. Z. przeciwko Bank S.A. w W. o ustalenie,

że określone w pozwie klauzule umowne, zawarte w umowie kredytu waloryzowanego kursem CHF z dnia 25 października 2007 r., mają charakter abuzywny i stwierdzenie, że umowa ta jest nieważna, ewentualnie, że nieważne są określone w pozwie klauzule umowne.

Sąd Okręgowy ustalił, że w dniu 25 października 2007 r. powód zawarł z Bank S.A. w W. umowę o kredyt hipoteczny dla osób fizycznych „[...]” waloryzowany kursem CHF. Kredyt został udzielony na zakup prawa własności działki gruntu w miejscowości L.. W umowie podano, że kwota kredytu wynosi 111 000 zł. Kwota kredytu w walucie waloryzacji miała wynosić na koniec dnia 9 października 2007 r. 50 102, 48 CHF według kursu kupna waluty z tabeli kursowej Bank S.A. Raty kapitałowo-odsetkowe miały podlegać spłacie w złotych po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej Bank S.A. obowiązującego na dzień spłaty.

Bank nie poinformował powoda o tym, że kurs waluty może wzrosnąć. Z powodem nie prowadzono negocjacji. Pracownik banku nie wytłumaczył powodowi takich pojęć, jak waloryzacja, indeksacja, denominacja. Powód został poinformowany, że otrzyma kwotę w złotych i będzie uiszczal raty w tej walucie. Powód nie był świadomy, że wypłata kredytu nastąpi po kursie kupna a spłata po kursie sprzedaży CHF. Bank nie poinformował powoda, na jakiej zasadzie będzie ustalał kurs kupna i sprzedaży CHF oraz że całe ryzyko przechodzi na powoda. Termin „ryzyko kursowe” był powodowi znany, jednak pracownik banku poinformował go, że takie ryzyko nie występuje, ponieważ waluta jest pewna i nie ulega istotnym wahaniom.

Powód posiada wyższe wykształcenie ekonomiczne, pracuje jako broker i prowadzi własną działalność gospodarczą.

Dokonując oceny prawnej żądania, Sąd Okręgowy przyjął, że żądanie ustalenia abuzywności konkretnych postanowień umowy kredytu podlegało oddaleniu z powodu braku interesu prawnego. Wskazał, że w związku z twierdzeniami powoda o abuzywności klauzul indeksacyjnych powodowi przysługiwało dalej idące roszczenie – o zapłatę nadpłaconych rat kredytu. Brak interesu prawnego wynikał ponadto z tego, że postanowienia o analogicznej treści zostały uprzednio wpisane do rejestru klauzul niedozwolonych. W zakresie żądania

ustalenia nieważności umowy kredytu w całości, Sąd przyjął wprowadzić, że powodowi przysługuje interes prawny, uznał jednak, że zawarta między stronami umowa nie jest nieważna ani niewykonalna. Umowa ta, zdaniem Sądu, odpowiadała definicji wynikającej z art. 69 ust. 1 pr. bank., a waloryzacja kwoty kredytu jest dopuszczalna.

Za nieuzasadnione Sąd Okręgowy uznał również żądanie stwierdzenia nieważności konkretnych postanowień umownych.

Na skutek apelacji powoda, wyrokiem z dnia 24 września 2020 r., Sąd Apelacyjny w Warszawie, zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że ustalił, iż zawarta między stronami umowa kredytu jest nieważna i orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Apelacyjny podzielił i przyjął za własne ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy. Stwierdził również, że zawarta między stronami umowa nie jest sprzeczna z art. 69 ust. 1 pr. bank. Nie podzielił jednak oceny Sądu Okręgowego w pozostałym zakresie.

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że postanowienia umowne mówiące o kwocie kredytu wyrażonej w walucie waloryzacji według kursu kupna waluty z tabeli kursowej Bank S.A. i według których raty kapitałowo-odsetkowe są spłacane w złotych polskich po ich przeliczeniu według kursu sprzedaży z tabeli kursowej Bank S.A. kształtują prawa i obowiązki powoda jako konsumenta sprzecznie z dobrymi obyczajami i rażąco naruszają jego interesy. Sąd zważył, że sporna umowa odwoływała się w tym zakresie wyłącznie do tabeli kursów, a zarazem ani w umowie ani w regulaminie udzielania kredytów nie zamieszczono postanowień, które wyjaśniałyby sposób ustalenia kursu waluty, bądź wskazywałyby czynniki, które są brane pod uwagę przy ustalaniu tabeli kursów. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, takie postanowienia umowne przyznają bankowi uprawnienie do określania wysokości kursu sprzedaży i kupna CHF bez jakichkolwiek wytycznych, ram czy ograniczeń, co pozostawia dowolność w zakresie wyboru kryteriów ustalania kursu CHF i kształtowania wysokości zobowiązań klientów, których kredyty są indeksowane kursem tej waluty.

Idąc dalej, Sąd Apelacyjny wskazał, że sposób ustalenia kursu tabelarycznego nie został przedstawiony powodowi w chwili zawarcia umowy. Pozwana zatem

w sobie tylko znany arbitralny sposób określała wysokość zobowiązania powoda. W konsekwencji, zdaniem Sądu, brak podstaw, aby przyjąć, że strony objęły zgodnym zamiarem istotne, bo określające wysokość zobowiązania, warunki umowy. Pozwany według tylko sobie znanych reguł dokonywał przeliczeń i określenia kursu CHF, co wpływało na wysokość zobowiązania drugiej strony, zarówno w odniesieniu do każdej raty, jak i wysokości kredytu w całości.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, wymaganie dokładnego określenia w umowie kredytu kwoty podlegającej zwrotowi mieści się w szerszym kontekście prawa zobowiązań, które wymaga do powstania zobowiązania dokładnego oznaczenia świadczenia. Prawidłowo sporządzona umowa kredytu przewidująca indeksację walutową wymaga zatem zastosowania takiego mechanizmu na etapie określania kursu dla potrzeb ustalenia każdej raty, który byłby niezależny od arbitralnych decyzji kredytodawcy, np. posłużenia się kursami innych instytucji finansowych bądź średnim kursem NBP, tak aby kredytobiorca mógł z góry ustalić poziom, do którego ponosi ryzyko związane ze skorzystaniem z takiego kredytu. Sąd Apelacyjny nawiązał przy tym do wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, *Kamil Dziubak i Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG*, ECLI:EU:C:2019:819, z którego wynika, że system stworzony przez dyrektywę Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. WE L 95, s. 29, dalej – „dyrektywa 93/13”) opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą od przedsiębiorcy, tak pod względem siły negocjacyjnej, jak i zakresu posiadanych informacji.

Wychodząc z tych założeń Sąd Apelacyjny uznał, że sporna umowa kredytu jest nieważna *ex tunc* na podstawie art. 353¹ k.c. przy uwzględnieniu art. 69 pr. bank. w związku z art. 58 § 1 k.c.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego złożyła pozwana, zarzucając naruszenie powołanych w podstawach skargi przepisów prawa procesowego i prawa materialnego. Na tej podstawie wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie – zmianę wyroku i oddalenie apelacji powoda.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarżąca sformułowała w skardze liczne i rozbudowane zarzuty. W pierwszej kolejności skarżąca zwracała uwagę na wadliwość uzasadnienia wyroku, wskazując na zawarte w nim sprzeczności (art. 387 § 2¹ k.p.c.). Podnosiła również, że sąd naruszył art. 316 k.p.c. stosując przepisy prawa materialnego obowiązujące w chwili zawarcia umowy. Zdaniem skarżącej, powód nie miał interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieważności umowy (art. 189 k.p.c.). Niezależnie od tego, umowa nie była sprzeczna z art. 358¹ § 2 i 5 k.c., art. 353¹ k.c. i art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank., zawarte w niej postanowienia nie miały abuzywnego charakteru, a nawet gdyby przyjąć ich taki charakter, to stwierdzenie abuzywności nie powinno prowadzić do ustalenia nieważności umowy w całości.

Zgodnie z utrwalonym poglądem judykatury, o naruszeniu przez sąd drugiej instancji art. 387 § 2¹ k.p.c. można mówić tylko wtedy, gdy sposób sporządzenia uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji stoi na przeszkodzie przeprowadzeniu efektywnej kontroli kasacyjnej (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2022 r., II CSKP 1506/22 i wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2023 r., II CSKP 803/22). Racją jest, że w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku można dostrzec niekonsekwencje w zakresie kwalifikacji spornych postanowień umownych, jak również podstawy stwierdzenia nieważności umowy kredytu. To jednak, czy wady uzasadnienia uniemożliwiają kontrolę kasacyjną wyroku, należy oceniać w okolicznościach konkretnej sprawy, z uwzględnieniem jej przedmiotu i zakresu zarzutów kasacyjnych. Mając to na względzie należało uznać, że sposób sporządzenia uzasadnienia, choć niewolny od mankamentów, nie uniemożliwiał kontroli kasacyjnej zaskarżonego wyroku, toteż zarzut naruszenia art. 387 § 2¹ k.p.c. należało uznać za nieskuteczny.

Spośród pozostałych zarzutów odnoszących się do przepisów prawa procesowego, zarzut naruszenia art. 316 k.p.c. w istocie dotyczył płaszczyzny materialnoprawnej wyroku, związanej z oceną konsekwencji nieważności lub abuzywności postanowień umownych. Kwestia ta zostanie poruszona w dalszej części uzasadnienia.

Zarzut naruszenia art. 189 k.p.c. należało natomiast uznać za bezzasadny. Powód miał interes prawny w domaganiu się ustalenia nieistnienia stosunku

prawnego, mając na względzie granice prawomocności materialnej prawomocnego wyroku zasądzającego świadczenie (art. 365 w związku z art. 366 k.p.c.) i ryzyko dalszych sporów między stronami na tle spornej umowy kredytu (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia z dnia 23 kwietnia 2021 r., II CSK 9/21 i wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2022 r., II CSKP 163/22, z dnia 20 czerwca 2022 r., II CSKP 701/22 i z dnia 20 czerwca 2024 r., II CSKP 1958/22). Stanowisko to koresponduje z nakazem prowadzenia wykładni przepisów prawa krajowego, tak dalece, jak to możliwe, w sposób zgodny z przepisami dyrektywy unijnej (por. np. wyroki Trybunału Sprawiedliwości z dnia 13 listopada 1990 r., C-106/89, *Marleasing SA przeciwko La Comercial Internacional de Alimentación SA*, ECLI:EU:C:1990:395 i z dnia 27 marca 2019 r., C-545/17, *Mariusz Pawlak przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego*, ECLI:EU:C:2019:260), zważywszy, że art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 sprzeciwia się takiej wykładni, która negowałaby interes prawny jako przesłankę powództwa zmierzającego do stwierdzenia bezskuteczności nieuczciwego warunku umownego z tego tylko powodu, że konsumentowi może przysługiwać powództwo o zwrot nienależnego świadczenia (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 23 listopada 2023 r., C-321/22, *ZL, KU, KM przeciwko Provident Polska S.A.*, ECLI:EU:C:2023:911).

Pozostałe zarzuty skargi, liczne i rozbudowane, odnosiły się do problematyki ważności umowy kredytu zawartej przez bank z konsumentem i powiązanej z walutą obcą, jak również abuzywności niektórych postanowień zawartych w takiej umowie i konsekwencji tej abuzywności. Problematyka ta – w kontekście zbliżonych treści umów kredytowych – była wielokrotnie podejmowana w nowszej judykaturze Sądu Najwyższego, jak również w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na tle przepisów dyrektywy 93/13.

W tym zakresie pozwanej należało przyznać rację o tyle, że sporna umowa kredytu nie naruszała art. 69 ust. 1 i 2 pr. bank. Zgodnie z art. 69 ust. 2 pr. bank. umowa kredytu powinna określać m.in. kwotę i walutę kredytu, cel, na który kredyt został udzielony, oraz zasady i termin spłaty kredytu. Zawarta przez strony umowa odpowiadała tym wymaganiom – określono w niej kwotę kredytu w wysokości 100 000 zł, walutę waloryzacji kredytu – CHF, sposób wypłaty kredytu, jak również

zasady i termin spłaty rat przez wskazanie, że raty są spłacane miesięcznie w złotych po ich uprzednim przeliczeniu według kursu waluty indeksacji.

Dopuszczalność umowy, w której saldo i raty kredytu udzielonego w złotych i spłacanego w złotych są ustalane według kursu waluty indeksacji – w okolicznościach sprawy CHF – była wielokrotnie rozważana w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134, wyjaśniono, że mechanizm indeksacji polega na tym, iż bank wydaje kredytobiorcy sumę kredytową w złotych, przy czym jej wysokość jest określana (indeksowana) według kursu waluty obcej w dniu wydania (indeksowanie do waluty obcej po cenie kupna). Ustalenie takie następuje też w celu określenia wysokości rat kredytowych, do których zapłaty kredytobiorca jest zobowiązany. W dniu płatności konkretnych rat są one przeliczane zgodnie z umową na złote stosownie do kursu waluty indeksacji. Tak ujęta umowa kredytu indeksowanego mieści się w konstrukcji ogólnej umowy kredytu bankowego i stanowi jej możliwy wariant (art. 353¹ k.c. w związku z art. 69 pr. bank.). Pogląd o dopuszczalności stosowania klauzul indeksacyjnych waloryzujących złotowe saldo kredytu i wysokość rat do waluty obcej został w sposób jednolity podzielony w późniejszej judykaturze, także w odniesieniu do sytuacji, w której mechanizm indeksacji zakłada stosowanie dwóch różnych mierników wartości zobowiązania - przy wypłacie kredytu kursu kupna, natomiast przy spłacie rat - kursu sprzedaży waluty obcej (spread walutowy) (por. wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20, a także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2023 r., II CNPP 11/22 i powołane tam orzecznictwo). Ustawowym potwierdzeniem dopuszczalności tego rodzaju umów było wejście w życie art. 69 ust. 2 pkt 4a, art. 69 ust. 3 i art. 75b pr. bank. dodanych ustawą z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 165, poz. 984, dalej – „ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe”) (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2024 r., II CSKP 1496/22).

Nie można było w konsekwencji zgodzić się z tezą Sądu Apelacyjnego, że sporna umowa nie czyniła zadość wymaganiom określonym w art. 69 ust. 2 pr. bank., co prowadziło do jej nieważności. Problem w sprawie nie sprowadzał

się do braku koniecznych elementów umowy kredytu, skutkującego nieważnością umowy, lecz sposobu, w jaki elementy te zostały ustalone, o czym dalej.

Co się natomiast tyczy rozważań Sądu Apelacyjnego, które wskazywały na sprzeczność zawartych w umowie postanowień przeliczeniowych z granicami swobody umów, a w konsekwencji nieważność umowy na podstawie art. 353¹ w związku z art. 58 § 1 k.c., należało zauważyć, że nie jest wykluczone, że postanowienia umowne zawarte w umowie zawartej z konsumentem, z racji swojej treści, mogą wykraczać poza granice swobody umów (art. 353¹ k.c.) lub godzić w zasady współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.). Przepisy art. 385¹ i n. k.c. wprowadzają jednak instrument wzmocnionej względem zasad ogólnych, w tym wynikających z art. 353¹ k.c., kontroli postanowień narzuconych przez przedsiębiorcę pod kątem poszanowania interesów konsumentów, uzupełniony szczególną sankcją mającą niwelować niekorzystne skutki zastosowania klauzul abuzywnych. Dlatego też przepisy te, w zakresie swego zastosowania, mają pierwszeństwo względem przepisów regulujących naruszenia ograniczeń swobody umów wynikające z zasad współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.) i właściwości (natury) stosunku prawnego (art. 353¹ k.c.), oraz konsekwencje tych naruszeń, co nie oznacza, że skutkiem stwierdzenia abuzywności postanowienia umownego nie może być nieważność obejmującej je umowy (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, z dnia 27 maja 2022 r., II CSKP 314/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 50, z dnia 6 kwietnia 2023 r., II CSKP 491/22, OSNC 2023, nr 11, poz. 112 i z dnia 12 kwietnia 2023 r., II CNPP 11/22).

W motywach zaskarżonego wyroku Sąd Apelacyjny nie wskazał jednoznacznie, w jakim reżimie prawnym dokonuje oceny spornej umowy. Niektóre fragmenty uzasadnienia, w tym jego konkluzja, wskazywały na kontrolę dokonywaną z perspektywy art. 353¹ k.c., inne zaś – art. 385¹ i n. k.c. Racją jest, że taki sposób sporządzenia uzasadnienia nie służy ani jego przejrzystości ani realizacji przypisywanych mu funkcji. W zakresie, w jakim Sąd Apelacyjny dokonał oceny zawartej umowy w aspekcie art. 353¹ k.c., wybiegając poza ramy reżimu abuzywności postanowień umownych, jego stanowisko nie miało ponadto oparcia w aktualnej judykaturze Sądu Najwyższego. Z punktu widzenia wyniku kontroli kasacyjnej kwestia ta nie miała jednak rozstrzygającego znaczenia, ponieważ

zaskarżony wyrok należało uznać za prawidłowy, mimo że jego uzasadnienie nie w pełni odpowiadało prawu (art. 398¹⁴ *in fine* k.p.c.).

Z dokonanych w sprawie ustaleń wynikało, że umowa kredytu zawierała postanowienia odsyłające przy wypłacie i spłacie kredytu do kursu waluty indeksacji określonego w tabeli kursowej tworzonej przez pozwaną. Sąd Najwyższy podziela krytyczną ocenę tych postanowień przedstawioną przez Sąd Apelacyjny, który trafnie wskazał, że kształtują one prawa i obowiązki powoda jako konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (art. 385¹ k.c.). W judykaturze wielokrotnie wskazywano, że określenie wysokości należności obciążającej kredytobiorcę w umowie kredytu powiązanej z walutą obcą z odwołaniem do kursu waluty obcej ustalanego jednostronnie przez bank, bez wskazania obiektywnych kryteriów jego oznaczania, jest nietransparentne, pozostawia pole do arbitralnego działania banku i w ten sposób obarcza kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz narusza równorzędność stron umowy kredytu (por. np. wyroki Sądu Najwyższego dnia 24 lutego 2022 r., II CSKP 45/22, z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, z dnia 9 września 2022 r., II CSKP 794/22, z dnia 25 października 2023 r., II CSKP 820/23, z dnia 21 listopada 2023 r., II CSKP 1602/22 i z dnia 29 listopada 2023 r., II CSKP 1753/22).

Zapłatywanie to znajduje wsparcie w argumentach wynikających z prawa unijnego. W wyroku z dnia 18 listopada 2021 r., C-212/20, *M.P. i B.P. przeciwko A*, ECLI:EU:C:2021:934, odnosząc się do warunku umownego określającego cenę waluty obcej, do której kredyt był indeksowany, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, że warunek ten powinien zostać sformułowany w taki sposób, aby umożliwiał, na podstawie jasnych i zrozumiałych kryteriów, właściwie poinformowanemu oraz dostatecznie uważnemu i racjonalnemu konsumentowi, zrozumienie sposobu ustalania kursu wymiany waluty obcej stosowanego w celu obliczenia kwoty rat kredytu, tak, aby konsument miał możliwość w każdej chwili samodzielnie ustalić kurs wymiany stosowany przez przedsiębiorcę. Wskazał również, że analizowany w okolicznościach sprawy warunek, odsyłający do kursu tabelarycznego banku, charakteryzował się nie tyle niejednoznacznością językową (scil. „niejednoznacznym brzmieniem”), lecz brak jego transparentności wynikał

z niewskazania sposobów ustalania kursu wymiany stosowanego przez bank do obliczenia rat spłaty, a w konsekwencji z niemożności samodzielnego określenia przez konsumenta „w każdej chwili” kursu wymiany stosowanego przez przedsiębiorcę, co skłania do wniosku o jego nieuczciwym charakterze.

Argumenty podniesione w skardze nie przekonywały, aby stanowisko to nie było adekwatne do okoliczności sprawy, w której zapadł zaskarżony wyrok. Z materiału sprawy nie wynikało w szczególności, aby powód miał rzeczywisty wpływ na treść rozważanych postanowień umownych, względnie, aby umowa obejmowała bariery ograniczające swobodę pozwanej w zakresie kształtowania kursu, według którego następuje określenie salda kredytu i wysokości rat. Postulowaną w skardze kasacyjnej reinterpretację umowy w kierunku limitującym swobodę banku w zakresie określania kursu waluty indeksacji należało uznać za nieprzekonującą, jako pozbawioną dostatecznego oparcia w treści umowy i okolicznościach składających się na kontekst jej zawarcia. Jeżeli pozwana rzeczywiście miałaby zamiar związać się mechanizmem obiektywizującym sposób ustalania kursu waluty indeksacji przez odesłanie do kursu określanego przez NBP lub innych kryteriów pozostających poza wpływem pozwanej, nie było przeszkód, aby zastrzeżenia takie objąć treścią narzucanej przez pozwaną umowy, do czego jednak nie doszło.

Polityka kursowa stosowana przez pozwaną przez czas, w jakim umowa była wykonywana, nie stwarza samodzielnie podstawy do sformułowania jakichkolwiek skonkretyzowanych i obiektywnych ograniczeń, które mogłyby chronić kredytobiorcę przed arbitralnością kursu ustalanego przez bank w całym uzgodnionym okresie wykonywania umowy. Uwzględnienia wymaga przy tym, że odwołanie w umowie do kursu ustalanego jednostronnie przez bank pozwala nie tylko oddziaływać na wysokość zadłużenia kredytobiorcy, lecz także kształtować wysokość marży kursowej (spreadu walutowego), stanowiącej dodatkową korzyść banku – kredytodawcy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2022 r., II CSKP 794/22, a także postanowienie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 30 maja 2024 r., C-325/23, *JF, OP przeciwko Deutsche Bank S.A.*, ECLI:EU:C:2024:453). Na stanowisko to nie rzutowała także okoliczność, że zgodnie z art. 111 ust. 1 pkt 4 pr. bank. pozwana jest obowiązana do publikowania stosowanych kursów walut.

Oceny abuzywności postanowień umownych dokonuje się według daty zawarcia umowy (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2), toteż kwestia, czy pozwana faktycznie określała kurs miarodajny do dokonywania przeliczeń kierując się kursem rynkowym, nie miała znaczenia przy rozstrzygnięciu, czy kwestionowane postanowienia umowne miały abuzywny charakter. Dla dopuszczalności tego rodzaju postanowień umownych nie jest istotne, czy kurs waluty indeksacji stosowany przez pozwaną w rzeczywistości odbiegał od kursów stosowanych przez inne banki lub kursu ustalanego przez NBP (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22). Niedozwolony charakter postanowienia umownego jest rezultatem jego treści – inaczej mówiąc – możliwości, jakie treść ta stwarza przedsiębiorcy w sposobie traktowania konsumenta skutkując rażącym naruszeniem interesu konsumenta, nie zaś tego, czy możliwości stwarzane przez takie postanowienie zostały przez przedsiębiorcę faktycznie wykorzystane po zawarciu umowy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2022 r., II CSKP 794/22).

W sprawie nie ustalono także żadnych indywidualnych okoliczności dotyczących powoda lub zakresu udzielonych mu informacji, które mogłyby rzutować na zakwestionowanie tezy o abuzywności rozważanych postanowień umownych; do takich nie należy w szczególności fakt, że powód jest brokerem i posiada wyższe wykształcenie ekonomiczne. Przeciwnie, z dokonanych ustaleń wynikało, że pozwana nie informowała powoda, na jakiej zasadzie będzie ustalała kurs kupna i sprzedaży CHF, nie przekazała mu również wiedzy o nieograniczonym ryzyku kursowym wynikającym z mechanizmu indeksacji. Pozwana zapewniała natomiast, że takie ryzyko nie występuje, ponieważ waluta jest pewna i nie ulega istotnym wahaniom. Takie okoliczności, jak indywidualne właściwości konkretnego konsumenta, związane z jego ewentualną ponadprzeciętną wiedzą i doświadczeniem, są ponadto obojętne z punktu widzenia konsumenckiego statusu strony umowy w świetle art. 22¹ k.c. (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2020 r., II CSK 623/19 i powołane tam dalsze orzecznictwo). Do kwestii tej odniósł się również Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

podkreślając, że pojęcie konsumenta w przepisach dyrektywy 93/13 ma obiektywny charakter i nie zależy od konkretnego zasobu wiedzy, jaki może mieć dana osoba, czy też od posiadanych przez nią w rzeczywistości informacji (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 21 września 2023 r., C-139/22, *AM i PM przeciwko mBank S.A.*, ECLI:EU:C:2023:692).

Aprobata dla stanowiska, zgodnie z którym zawarte w umowie postanowienia przeliczeniowe miały niedozwolony charakter, wymagała rozważenia konsekwencji tej abuzywności dla dalszego funkcjonowania umowy.

W tej materii, dzielając poglądy wyrażane w dotychczasowym orzecznictwie, należało zważyć, że o tym, czy umowa może w dalszym ciągu obowiązywać po eliminacji z niej abuzywnego postanowienia, decydują przepisy prawa krajowego; wola przedsiębiorcy bądź konsumenta nie ma w tej mierze rozstrzygającego znaczenia (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018, nr 7-8, poz. 79, z dnia 27 maja 2022 r., II CSKP 377/22 i z dnia 18 kwietnia 2023 r., II CSKP 1511/22). Podłożem odpowiedzi na pytanie, czy umowa - po wyeliminowaniu z niej postanowienia niedozwolonego - może dalej obowiązywać, powinna być wyłącznie obiektywna analiza krajowego stanu prawnego, a odpowiedź przecząca nie może być rozpatrywana w kategoriach sankcji dla przedsiębiorcy, lecz jako niepożądana w aspekcie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 konsekwencja stwierdzenia abuzywności jej warunków, której podstawą jest prawo krajowe. W polskim porządku prawnym za podstawę upadku umowy, jeżeli na skutek eliminacji nieuczciwych postanowień nie może ona w dalszym ciągu wiązać, uznaje się art. 58 k.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 września 2021 r., I CSKP 166/21, z dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22 i z dnia 25 października 2023 r., II CSKP 820/23).

Jeżeli kredyt jest indeksowany kursem waluty obcej, warunkiem funkcjonowania mechanizmu indeksacji jest określenie kursu, po którym następuje przeliczenie walut przy wypłacie i spłacie kredytu. Bez tych postanowień umowa w kształcie określonym przez strony, zakładającym waloryzację salda kredytu w stosunku do kursu waluty obcej i związane z nią ryzyko walutowe, nie może funkcjonować, co musi prowadzić do jej upadku. W tym wyraża się akcentowane

w orzecznictwie powiązanie między postanowieniami umownymi regulującymi sposób określania kursu waluty indeksacji i postanowieniami umownymi wyrażającymi ryzyko walutowe (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22, z dnia 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22 i z dnia 28 lipca 2023 r., II CSKP 611/22).

Pozostawienie umowy w mocy jako kredytu w złotych polskich, przy jednoczesnym oprocentowaniu opartym na stawce LIBOR (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17, OSP 2019, nr 12, poz. 115, z dnia 9 maja 2019 r., I CSK 242/18 i z dnia 29 października 2019 r., IV CSK 309/18), oznaczałoby wyeliminowanie z umowy ryzyka walutowego, które zgodnie z wolą stron zostało wprowadzone do umowy i zdeterminowało jej charakter. Nie chodzi zatem to, czy pozostawienie umowy w mocy w rozważanym kształcie, nieznanym skądinąd praktyce i sprzecznym z realiami ekonomii, mogłoby stanowić adekwatną „sankcję” z tytułu narzucenia niedozwolonych postanowień umownych z racji jej nieopłacalności dla przedsiębiorcy, z uwzględnieniem kryterium proporcjonalności, lecz o to, że rozwiązanie takie, z racji roli, jaką w umowie kredytu powiązanej z walutą obcą odgrywa ryzyko walutowe, prowadziłoby do przekształcenia przez sąd stosunku prawnego objętego konsensem w umowę o innej naturze, chociażby umowa ta mieściła się w ogólnej konstrukcji kredytu jako umowy nazwanej (art. 69 pr. bank.).

Rozumowanie to prowadzi do wniosku, akceptowanego w jednolitym obecnie orzecznictwie, że konsekwencją eliminacji abuzywnego postanowienia przeliczeniowego – w świetle obiektywnej oceny dokonywanej według prawa krajowego – jest niemożność utrzymania umowy o charakterze zamierzonym przez strony, co przemawia za jej całkowitą nieważnością (bezskutecznością) (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, z dnia 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22, z dnia 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, OSNC-ZD 2022, nr D, poz. 45, z dnia 20 maja 2022 r., II CSKP 796/22, z dnia 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22, z dnia 8 marca 2023 r., II CSKP 617/22, z dnia 25 maja 2023 r., II CSKP 1311/22 i z dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22, z dnia 19 stycznia 2024 r., II CSKP 874/22, z dnia 20 czerwca 2024 r., II CSKP 1958/22 i z dnia 21 czerwca 2024 r., II CSKP 544/24). Rozwiązanie

to nie stoi zarazem w kolizji z zasadą proporcjonalności (por. odpowiednio wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 23 listopada 2023 r., *C-321/22, Provident Polska*, ECLI:EU:C:2023:911, w którym stwierdzono, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 – w związku z zasadami skuteczności, proporcjonalności i pewności prawa – nie stoi na przeszkodzie temu, by umowa kredytu zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem została uznana za nieważną, gdy zostanie stwierdzone, że nieuczciwy jest warunek tej umowy określający konkretne sposoby zapłaty kwot należnych tytułem rat oraz że umowa nie może dalej obowiązywać bez tego warunku).

Odmienne stanowiska nie uzasadniały powołane w skardze zarzuty, zmierzające do utrzymania umowy w drodze wykładni jej postanowień, poprzez zastąpienie abuzywnych klauzul przeliczeniowych kursem średnim lub odwołanie do art. 69 ust. 2 pkt 4a i ust. 3 pr. bank. Argumenty te były już wielokrotnie i wszechstronnie analizowane w judykaturze Sądu Najwyższego i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w której wskazuje się, że postanowienia dyrektywy 93/13 stoją na przeszkodzie dokonywaniu przez sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwości warunku umownego, wykładni tego warunku w celu złagodzenia jego nieuczciwego charakteru, nawet jeśli wykładnia taka odpowiadałaby wspólnej woli stron, czego *in casu* nie ustalono (por. np. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 18 listopada 2021 r., *C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko A* i wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22, z dnia 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22 i z dnia 28 lipca 2023 r., II CSKP 611/22). Należy przy tym mieć na uwadze, że – co już akcentowano – że gdyby pozwana istotnie nie zamierzała narzucać jednostronnie ustalanego kursu waluty indeksacji właściwego do dokonywania przeliczeń, zgodnie z przyjmowanym przez siebie algorytmem, nic nie stało na przeszkodzie, aby w postanowieniach umowy znalazło się odesłanie do kursu ustalanego przez NBP lub w inny zobiektywizowany sposób.

Jako sprzeczną z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, interpretowanym zgodnie ze stanowiskiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, należało także ocenić koncepcję odesłania do kursu średniego NBP na podstawie art. 358 § 2 k.c. bądź przepisów innych ustaw (art. 24 ust. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym

Banku Polskim, jedn. tekst: Dz. U. z 2022 r., poz. 2025). Pomijając, że art. 358 k.c. w obecnym brzmieniu wszedł w życie w dniu 24 stycznia 2009 r. (por. art. 1 ustawy z dnia 23 października 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz ustawy - Prawo dewizowe, Dz. U. nr 228, poz. 1506), a tym samym nie może być stosowany wprost do umów zawartych przed tą datą, argumentacja skargi kasacyjnej pomijała wynikające z prawa unijnego warunki dopuszczalności substytucji klauzuli abuzywnej, która wchodzi w rachubę tylko wtedy, gdyby brak zastąpienia niedozwolonego postanowienia narażał konsumenta, przez upadek umowy w całości, na szczególnie niekorzystne skutki (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, *Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt*, ECLI:EU:C:2014:282), przy czym za decydujące w tej materii uznaje się zdanie konsumenta (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 16 marca 2023 r., C-6/22, *M.B., U.B., M.B. przeciwko X S.A.*, ECLI:EU:C:2023:216, w którego tezie stwierdzono, że sąd krajowy nie może odmówić unieważnienia umowy - jeżeli po eliminacji postanowień abuzywnych nie może ona zostać utrzymana zgodnie z przepisami prawa krajowego - jeżeli konsument w sposób wyraźny się o to zwrócił, a także wyroki z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, *Kamil Dziubak i Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG*, ECLI:EU:C:2019:819, z dnia 8 września 2022 r., C-80/21, C-81/21 i C-82/21, *D.B.P.*, ECLI:EU:C:2022:646 i z dnia 12 października 2023 r., C-645/22, *R.A. i in. przeciwko Luminor Bank AS*, ECLI:EU:C:2023:774 oraz postanowienie z dnia 17 listopada 2021 r., C-655/20, *Marc Gómez del Moral Guasch przeciwko Bankia SA*, ECLI:EU:C:2021:943). Podejście to opiera się na założeniu, że substytucja abuzywnego postanowienia umownego jest dopuszczalna wtedy, gdy służy ochronie interesów konsumenta, a nie przedsiębiorcy, a zarazem, że konsument, po udzieleniu mu koniecznych informacji o konsekwencjach abuzywności klauzuli i ewentualnego upadku umowy (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56), jest w największym stopniu powołany do tego, aby ocenić, czy upadek umowy jest dla niego niekorzystny, czy też nie, a jego wola w tej materii powinna być respektowana i nie powinna być zastępowana

decyzją sądu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 2024 r., II CSKP 874/22).

Podstawy do utrzymania spornej umowy w mocy nie mogły także stanowić powołane w skardze art. 69 ust. 2 pkt 4a i ust. 3 pr. bank., wprowadzone ustawą z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe. Analiza przepisów tej ustawy nie pozwala przyjąć, że celem przyjętych w niej rozwiązań było zastąpienie abuzywnych klauzul przeliczeniowych zawartych w umowach kredytu powiązanych z walutą obcą, względnie sanowanie wadliwości takich klauzul, ze skutkiem od chwili zawarcia umowy. Przeciwnie, należało uznać, że powołana ustawa miała zastosowanie do umów ważnie zawartych, o czym świadczy m.in. art. 4 tego aktu, odwołujący się do „spłaty całkowitej kwoty kredytu” i „niespłaconej części” kredytu (por. w nowszym orzecznictwie wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2023 r., II CSKP 820/23).

Gdy chodzi o uprzednio zawarte umowy kredytowe, zmiana ta zmierzała zatem jedynie do doprecyzowania zasad ustalania kursu wymiany i wymuszenia umożliwienia spłaty kredytu bezpośrednio w walucie indeksacji, z pominięciem dokonywania rozliczeń za pośrednictwem banku kredytodawcy, gdyby umowa kredytu nie przewidywała takiej możliwości. Inną sprawą jest to, że w ustawie z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe nie ma regulacji prawnych, które zastępowałyby niedozwolone postanowienia umowne i korzystałyby z domniemania, że są one rezultatem wyważenia ogółu praw i obowiązków stron umowy, co wyłączałoby kontrolę ich abuzywności zgodnie z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18 i dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22, a także postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 października 2023 r., I CSK 355/23 i powołane tam orzecznictwo).

Zgodna zmiana umowy kredytu dokonana w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe, np. w formie aneksu, mogłaby z kolei tylko wtedy implikować sanację wadliwych postanowień umownych, jeśliby można ją potraktować jako wyraz „świadomej i dobrowolnej” zgody konsumenta na związanie abuzywnym postanowieniem umownym, co zakłada przede wszystkim, że konsument - dokonując czynności prawnej - jest świadomy wadliwości postanowień umownych, które czynność ta miałaby

sanować (por. np. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, *I.W., R.W. przeciwko Bank BPH S.A.* i uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21). Podstawa faktyczna zaskarżonego wyroku nie wskazywała jednak na to, aby okoliczności takie zostały wykazane w sprawie zakończonej zaskarżonym wyrokiem.

W zakresie zarzutu dotyczącego stwierdzenia nieważności umowy bez uprzedniego pouczenia powoda o ryzyku takiego skutku abuzywności postanowień umownych, w skardze nie wyjaśniono, w jaki sposób uchybienie to mogło wpłynąć na wynik postępowania, w szczególności, jakich dotkliwych następstw upadku umowy kredytu powód nie był świadomy, i w jaki sposób ów brak świadomości mógłby rzutować na zasadność powództwa, z uwzględnieniem wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 15 czerwca 2023 r., C-520/21, *Arkadiusz Szczęśniak przeciwko mBank S.A.*, ECLI:EU:C:2023:478. Bez wpływu na wynik sprawy pozostawała również objęta zarzutami kwestia skuteczności zawartej w umowie klauzuli zmiennego oprocentowania.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

Władysław Pawlak

Paweł Grzegorzcyk

Agnieszka Piotrowska

[SOP]

[ms]